

Як я став дурнем

КУПИТИ

Герой роману французького письменника Мартена Пажа - молодий і надзвичайно розумний Антуан. Неабиякий інтелект хлопця не зробив його ані багатим, ані щасливим. Стомившись постійно про щось думати, розумник одного дня вирішує стати... дурнем. Нетривіальні спроби Антуана вимкнути власний мозок описані автором хльостко й іронічно. Добряче дісталось і сучасному суспільству, їдкий опис якого можна зачитувати друзям уголос.

Дебютний роман письменника перекладений 24 мовами і відзначений літературним призом студентів європейських вишів. А вдячні читачі давно розібрали цю книжку на цитати.

Мартен Паж

ЯК Я СТАВ ДУРНЕМ

ФАБУЛА
ВИДАВНИЧИЙ ДІМ

Мартен Паж

ЯК Я СТАВ ДУРНЕМ

Роман

Видавничий дім «Фабула»
2024

Оригінальна назва твору:
Comment je suis devenu stupide

Published by arrangement with SAS Lester Literary Agency & Associates

© Le Dilettante, 2001

© В. Мотрук, пер. з фр., 2024

© ВД «Фабула», 2024

ISBN 978-617-522-208-9 (epub)

*All rights reserved. Усі права збережено.
Жодної частини цієї книжки не може бути відтворено або передано
в будь-якій формі або будь-якими засобами, електронними
чи механічними, включно з фотокопією, записом чи будь-якою
системою зберігання та пошуку інформації, без письмового дозволу
власників авторських прав.*

Електронна версія створена за виданням:

Паж Мартен

П12 Як я став дурнем. Роман / пер. з фр. В. Мотрук. — Харків :
ВД «Фабула», 2024. — 160 с.

ISBN 978-617-522-200-3

Герой роману французького письменника Мартена Пажа — молодий і надзвичайно розумний Антуан. Неабиякий інтелект хлопця не зробив його ані багатим, ані щасливим. Стомившись постійно про щось думати, розумник одного дня вирішує стати... дурнем. Нетривіальні спроби Антуана вимкнути власний мозок описані автором хльостко й іронічно. Добряче дісталось і сучасному суспільству, їдкий опис якого можна зачитувати друзям уголос.

Дебютний роман письменника перекладений 24 мовами і відзначений літературним призом студентів європейських вишів. А вдячні читачі давно розібрали цю книжку на цитати.

УДК 82-311.2

Шановний читачу!

Спасибі, що придбали цю книгу.

Нагадуємо, що вона є об'єктом Закону України «Про авторське і суміжні право», порушення якого карається за статтею 176 Кримінального кодексу України «Порушення авторського права і суміжних прав» штрафом від ста до чотирьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, з конфіскацією та знищенням всіх примірників творів, матеріальних носіїв комп'ютерних програм, баз даних, виконань, фонограм, програм мовлення та обладнання і матеріалів, призначених для їх виготовлення і відтворення. Повторне порушення карається штрафом від тисячі до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або позбавленням волі на той самий строк, з конфіскацією та знищенням всіх примірників, матеріальних носіїв комп'ютерних

програм, баз даних, виконань, фонограм, програм мовлення, аудіо- і відеокaset, дискет, інших носіїв інформації, обладнання та матеріалів, призначених для їх виготовлення і відтворення. Кримінальне переслідування також відбувається згідно з відповідними законами країн, де зафіксовано незаконне відтворення (поширення) творів.

Щиро сподіваємося, що Ви з повагою поставитеся до інтелектуальної праці інших і ще раз Вам вдячні!

Він заздри́в їм у всьому тому, чого вони не знали.

Оскар Вайлд «Злочин лорда Артура Севіла»

Об-ла-ді́, об-ла-да́, життя триває, бро.

Бітлз «Ob-La-Di, Ob-La-Da» (Білий альбом)

Антуану завжди здавалося, що життя його минає, як у собаки,— рік за сім{1}. Коли йому було лише сім років, він відчував себе виснаженим, немов дорослий чоловік у сорок дев'ять, а в одинадцять його охопило розчарування сімдесятисемилітнього старця. Нині, коли йому вже виповнилось двадцять п'ять і хотілося легшого життя, Антуан вирішив покрити свій мозок саваном дурості. Йому доводилося не раз переконуватись, що інтелект — це слово, яке означає добре складену і гарно вимовлену дурню; розум так збиває чоловіка з пантелику, що часто значно вигідніше бути дурнем, аніж переконаним інтелектуалом. Розум робить вас нещасним, самотнім, бідолашним, тоді як маскований інтелект, поширений на газетному папері,— безсмертний і дарує захоплення та визнання тих, хто вірить прочитаному.

Чайник видавав задущливе шипіння. Антуан перелив воду, що булькотіла, в синю чашку, прикрашену місяцем в оточенні двох червоних троянд. Залляті окропом листочки спливли на поверхню й закрутилися, поширюючи колір і аромат, а пара здіймалася вгору і змішувалася з повітрям. Антуан сів за письмовий стіл обличчям до єдиного вікна в його маленькій однокімнатній квартирці, в якій панував безлад.

Він писав цілу ніч. Після тривалих роздумів і кількох покреслених сторінок великого шкільного зошита нарешті зумів надати своєму маніфесту бажаної форми. А до цього він тижнями виснажував себе, намагаючись знайти хоч якийсь вихід, придумуючи вагомі виправдання. Урешті-решт змирився з жахливою правдою: причина всіх його нещасть — його власний розум. Отож, тієї липневої ночі, відкинувши усі сумніви і вагання, Антуан дбайливо занотовував переконливі аргументи на користь своєї відмови від розуму. Якщо йому не вдасться вийти цілим і неушкодженим із цієї небезпечної проби, то ці нотатки залишаться для друзів чимось на кшталт свідчення про його грандіозний задум. Вони стануть, безперечно,

вагомим засобом переконання самого себе у правильності й необхідності його вчинку, адже сторінки з приведеними доказами містили, як йому здавалося, цілком раціонально обґрунтовані докази його правоти.

По шибці постукала дзьобом малинівка. Антуан підвів очі від зошита і, ніби відповідаючи на її стук, постукав по склу ручкою. Потім сьорбнув чаю, потягнувся в кріслі і, провівши рукою по масному волоссю, подумав, що варто би вкрасти трохи шампуню у супермаркеті, що на розі вулиць. Антуан не вважав себе злодієм, бо для цього йому бракувало сміливості, тому крав лише те, чого конче потребував: непомітно витиснуту в коробочку з-під цукерок кульку шампуню. Так само цупив зубну пасту, мило, пінку для гоління, відщипував від грона виноградини, вишні. Щодня він стягував в універмагах і супермаркетах свою десятину, яка дозволяла йому вижити. Так само не маючи грошей, щоб купити книжки, які йому подобалися, перевіряв на пильність охоронців і на чутливість — контрольні портики в книгарні «Фнак»{2}, тишком-нишком виривав сторінки, а вдома відновлював книжки, переховуючись, наче підпільний видавець. Кожна сторінка, здобута таким злочинним способом, набувала для нього набагато більшої символічної цінності, аніж склеєна разом із сестрами-сторінками і загублена серед них; вирвана і вкрадена, тоді дбайливо переплетена, вона набирала майже священної цінності. Антуанова бібліотека налічувала вже близько двадцяти книжок, відтворених у його унікальному приватному виданні.

Уже почало на день займатися, коли виснажений безсонною ніччю Антуан збирався дописати до своєї прокламації висновки. Покусуючи зубами перо, повагався мить, а потім нахилився над зошитом і, трохи висолопивши язика і проводячи ним по передньому краю губ, почав писати:

Ніщо мене так не дратує, як ці міфічні історії, у яких герой повертається переможцем туди, де розпочав свій похід, і навіть із чимось здобутим у бою. Він там ризикував своїм життям, пережив багато небезпечних пригод, з яких вийшовши неушкодженим, і, наче

й не було нічого, повернувся живий та здоровий додому. Я не бажая брати участь у цій брехні, удаючи, що не відаю, чим усе це скінчиться. Насправді я добре знаю, що ця подорож у безглуздість стане гімном інтелекту. Це буде моя особиста маленька Одиссея: після небезпечних випробувань і пригод я неодмінно досягну Ітаки{3}.

Уже відчуваю запах узо{4} і фаршированого виноградного листа. Я був би лицеміром, якби не сказав, що від самого її початку мені вже відомо, що герой виплутається з усіх випробувань, що він вийде з них значно сильнішим, аніж був до того. Штучно придумана, щоб бути правдоподібною, розв'язка містить повчання на кшталт: «Думати — це добре, але насолоджуватись щасливим життям ліпше».

Хоч би що ми казали, хоч би що робили, а мораль завжди пасеться на лузі нашої особистості.

Сьогодні середа, 19 липня; вранішнє сонце нарешті зійшло й розлило навколо свої ніжні промені. Мені хотілося б сказати наприкінці цієї пригоди так, як Джокер із «Суцільнометалевої оболонки»{5}: «Я живу у вельми паскудному світі, зате я живий і нічого не боюся».

Антуан відклав ручку і згорнув зошит. Ковтнув уже схололого чаю. Потягнувся, знову підігрів води на маленькій похідній газовій плитці, що стояла на підлозі. Малинівка вдруде постукала дзьобом по шибці. Антуан відчинив вікно і насипав на підвіконня жменю соняшникового насіння.

Антуанова родина, точніше, одна її гілка, походила з далекої Бірми. Його дідусь і бабуся по батьковій лінії приїхали до Франції у тридцятих, збираючись пройти по слідах славетної засновниці їхнього роду Шан, яка вісім століть тому стала першовідкривачкою Європи. Шан була великою мандрівницею і ботаніком; крім того, вона цікавилася мистецтвом, лікувальними травами і складала мапи тих країв, де побувала. Після чергової експедиції вона поверталася до рідного Пагана, до своєї сім'ї, і розповідала про свої відкриття рідним і науковцям. Перший великий цар Бірми Анората почув про її мандрівки світом і захоплення науковими дослідженнями та надав їй матеріальну і фінансову допомогу для подальшого відкриття неосяжного й таємничого світу.

Шан та її супутники, мандруючи сушею і морем, не раз збивалися з дороги і саме так потрапили до Нового Світу — Європи. Перетнувши Середземне море, вони висадились на півдні Франції, звідки вже по суші дісталися Парижу. Дарували туземцям скляні брязкальця, одяг із неякісного шовку, укладали з вождями племен блідолицих торговельні угоди. Після свого відкриття Шан із тріумфом повернулася на батьківщину, де її всіляко звеличували, і вона у славі завершила свій земний шлях. Серед розбрату і насильства XX століття дідусь і бабуся Антуана, сподіваючись на таку ж щасливу долю, яка була у Шан, вирішили піти її слідами. На початку тридцятих вони оселилися в Бретані; у сорок першому — створили знаменитий загін Руху опору «Франтирери і партизани Бірми». Вони поступово інтегрувались у бретонське суспільство, вивчили бретонську мову і, хоч і насилу, призвичаїлися їсти устриці.

Мати Антуана була бретонкою і працювала інспектором берегової охорони французького міністерства морського флоту, а батько-бірманець розділяв свій час між пристрастю до кулінарії та риболовлею на траулері. У вісімнадцять років Антуан попрощався зі своїми дбайливими і турботливими батьками і подався до столиці

прокладати власний шлях у житті, сподіваючись, що він буде щасливим. Ще дитиною мріяв стати Багзом Банні, а пізніше, подорослішавши, заздрих славі Васко да Гами. Проте шкільна консультантка з профорієнтації порадила йому обрати фах, зазначений у документах Міністерства освіти. Навчання Антуана в університеті віддзеркалювало переплетення усіх його захоплень: він завжди відкривав для себе щось нове. Ніяк не міг зрозуміти сенсу штучного розділення навчальних дисциплін і відвідував заняття з усіх предметів, що його цікавили, ігноруючи ті, які вели, на його думку, некомпетентні викладачі. Унаслідок цього одержав купу непокєднєваних дипломів з обов'язкових дисциплін та спецкурсів, з яких складав іспити.

Позаяк Антуан страждав від асоціальності, спричиненої надмірною толерантністю і розумінням речей, то й друзів у нього було мало. Через широке поєднання смаків і захоплень, причому різнорідних, доступ у групи, обіперті на принцип відторгнення, йому був закритий. Він остерігався одностайності натовпу, замішаної на ненависті; саме внаслідок його надмірної допитливості й відкритості, що не визнавали кордонів і кланів, він став чужим у власній країні. У світі, де громадська думка обмежується відповідями на опитування шляхом вибору між «так», «ні» і «не знаю», Антуан не бажав ставити галочку у жодній з граф. Бути «за» чи «проти» вважав неприйнятним обмеженням розв'язання складних життєвих проблем. До того ж він був наділений легкою сором'язливістю, яку вважав пережитком дитинства і навіть дорожив нею. На його переконання, людина настільки велична й багата особистістю, що самовпевнене ставлення до інших, до притаманної кожній людині невизначеності слід вважати найбільшим у цьому світі марнославством. Якоїсь миті Антуан злякався, що позбудеться своєї сором'язливості і стане одним із тих, хто зневажає вас, якщо ви не маєте на нього впливу; проте завдяки своїй силі волі зумів-таки зберегти її як оазу своєї оригінальної особистості. Хоча й залишилися у нього численні глибокі душевні рани, однак це жодним чином не позначилося на його характері, не зробило його жорстоким; він зумів зберегти неушкодженою свою надзвичайну емоційну чутливість, і вона, немов шовкова плоть фенікса, щоразу відроджувалася, зазнаючи тих чи тих моральних травм, і ставала значно чистішою, ніж була. Зрештою, хоча Антуан

розсудливо вірив у себе, однак намагався не перебільшувати свою довіру, не погоджуватись надто легко з тим, що спаде йому на думку; він знав, що породжені нашим розумом слова, звісно, роблять велику послугу і покращують самопочуття, проте часто обдурюють нас.

Перш ніж прийняти рішення, яке багато в чому змінило б його життя, тобто перше ніж стати дурнем, Антуан спробував інші способи, інші рішення проблеми участі в житті.

Його перша спроба була, може, дещо незграбною, проте він щиро вірив, що вона стане успішною.

Річ у тім, що він ніколи не вживав спиртного. Навіть тоді, коли, бувало, поранився чи подряпався, він не обробляв рану чи подряпину спиртом, а користався бетадином або меркурохромом.

Удома в них не було ні вина, ні аперитивів. Пізніше він зневажав застосування ферментованих або дистильованих напоїв для компенсації браку уяви або полегшення наслідків депресії.

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі, придбайте, будь ласка, повну версію книги.

ПІСЛЯМОВА

Майже двадцять років сплигло від появи цієї книжки. Вона стала моїм першим опублікованим романом; до цього я написав інші твори, проте видавці відмовлялися їх оприлюднювати. Ця післямова для мене — приємна можливість висловити щиру вдячність Домініку Готьє, котрий першим відгукнувся на мою пропозицію опублікувати цей твір. Він єдиний повірив мені і тим історіям, які я виклав у цій книжці.

Домінік наділений дивовижним талантом і надзвичайною чутливістю, завдяки чому відкрив багато письменників (я також маю згадати Клода Тарена й увесь колектив видавництва).

«Дилетант» — це незалежний, безстрашний корабель, який у повній свободі продовжує своє плавання по неспокійному морю французької літератури. Це рідкісне явище. Мені пощастило з моїм першим романом. Він добре продавався, його переклали багатьма мовами.

Тоді я жив у південному передмісті Парижу. Роками старанно провалював іспити, проводячи час за читанням, писанням, переглядом фільмів, поглинанням світу. У мене було троє друзів. Ми були щасливими і водночас пригніченими, бо вважали, що позбавлені майбутнього. Ті часи були для мене дуже важкими. Видавці повертали рукописи, які я їм пропонував, і я був нервово виснаженим.

«Як я став дурнем» — хоча й книга відчаю, зате просякнута гумором і наповнена життєвою силою, яку я з усієї сили намагався зберігати. Тому вона дуже особиста. Гумор — це не ввічливість відчаю, це життєва необхідність, своєрідна підривна діяльність у протистоянні суспільству. Для мене цей роман став підтвердженням моєї волі до боротьби і звільнення з-під його диктату.

Ясна річ, сьогодні цей роман я не писав би так, як писав тоді. Нині мені не все в ньому подобається, проте він багато в чому залишається близьким мені. Адже я, по суті, не змінився. В моїх книжках таки

перемішані відчай і бойовитість, насильство і гумор, домисли і фантазії.

Уява — потужна сила, і я ніколи не втомлююся це стверджувати: вона не протилежність реалізму, вона — його апогей. Уява дає гостре бачення і розуміння світу. Творення і винахід дозволяють розкривати (виявляти, розгадувати) і будувати.

Мистецтво — це зброя опору найслабших. Ми мстимося життєвій дійсності, завдаємо їй удару у відповідь, і з руїн під нашими ногами створюємо простір для можливого життя. Я продовжував ставити запитання і ділитися своїми тривогами у своїх наступних книжках. Щоразу намагався створити гарний, хвилюючий твір, що зачепить читачів так само, як мене зачепили окремі книжки. І насамперед для мене було важливо вирішити свої екзистенційні проблеми.

Мистецтво — це не спосіб зцілити себе, це спосіб зцілити наші стосунки зі світом. Ідеться про порятунок самих себе. Цей мій перший роман слід розцінювати як початок великої пригоди.

Вона триває. Старіти — це не змінюватись, це повністю усвідомлювати, ким ми були в дитинстві. Перша книжка — це початок будівництва своєї країни. Перед тобою — чистий аркуш паперу голубого, немов океан, кольору, і ти вигадуєш материки, острови. Кожен мав би намалювати власну карту світу.

КУПИТИ